

Василь Купрійчук,

кандидат наук з державного управління,
завідувач сектору Центру соціологічних
досліджень Інституту проблем державного
управління та місцевого самоврядування НАДУ

Політика культурного розвитку в історії українського державотворення (1917-1920 рр.)

У статті вивчено та проаналізовано проблематику та стан розвитку культурної політики у роки існування Української Народної Республіки. Обґрунтовано роль управлінської парадигми у формуванні культурного будівництва в добу українського державотворення 1917-1920 рр.

Ключові слова: державна культурна політика, культурний розвиток, культура, управління, відродження.

The article defines and analyzes issues and the status of cultural policy in the years of the Ukrainian National Republic. The role of the management paradigm in shaping the cultural development of Ukrainian statehood in the period of 1917-1920.

Key words: state cultural policy, cultural development, culture, governance, revival.

Постановка проблеми. Визвольна боротьба українського народу 1917-1920 рр. відкрила нову сторінку в історії державного культурного будівництва. Крах Російської імперії з її багатовіковою централізаторською і русифікаторською політикою, боротьба за утворення суверенної української держави, глибокі соціально-економічні зрушення і пов'язана з цим хвиля сподівань та надій викликали духовне піднесення в суспільстві, яке проявилось у галузі державного культурного будівництва. Тому сьогодні важливим питанням науки державного управління є поглиблене та всестороннє вивчення проблеми розвитку української культури у період існування Української Народної Республіки і потребує залучення широкого кола архівних джерел та їх ретельного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукових досліджень і публікацій свідчить, що над встановленням суті

відродження національної культури в роки українського державотворення доби УНР замислювалось багато науковців з різних країн світу та в різні часи. В умовах незалежної України цьому питанню приділяли увагу В.Бойко, Я.Малик, Ф.Проданюк, А.Процик, Я.Грицак, А.Соколов, П.Аршинов, В.Шейко, В.Крижанівський, С.Хмара, В.Литвин, М.Королюк, Ю.Павленко, О.Рудницька та ін.

Вітчизняна наука з державного управління також не залишає поза увагою проблематику історичного гуманітарного розвитку. Різні аспекти цієї теми відображено в працях В.Трощинського, В.Скуратівського, П.Ситніка, М.Кравченко, В.Ситника та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Фрагментарність існуючих наукових досліджень щодо впровадження державної політики культурного розвитку доби УНР в державному управлінні спонукала до вивчення та аналізу зазначених питань.

Мета статті. Аналіз та вплив державної політики у сфері культурного розвитку в роки українського державотворення 1917-1920 рр. на гуманітарний розвиток сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Початок ХХ ст. в Україні характеризується активізацією революційного процесу. В Україну широким потоком входили передові ідеї наукової і філософської думки. Національні ідеї все глибше проникають у народні маси, руйнуючи управлінську стіну, яка до того розділяла інтелігентів-патріотів і народ. У галузі духовної культури - це період плідного розвитку науки, освіти, літератури, мистецтва [1].

Перемога лютневої революції 1917 р. в Росії відкрила певні реальні можливості для впровадження державно-управлінських перетворень щодо відродження української культури. Проте справжнім виразником інтересів українського громадянства стала Центральна Рада (ЦР) - представницький політичний орган українського народу, утворений 7 березня 1917 р. Важливою і невід'ємною частиною державотворчої політики ЦР було впровадження культурно-освітнього будівництва в Україні. Протягом 1917 р. і пізніше переважна частина української

демократичної інтелігенції небезпідставно пов'язувала свої сподівання на національне відродження України з діяльністю Центральної Ради. Адже після проголошення Української Республіки 20 листопада 1917 р. всі її уряди (включаючи і гетьмана Скоропадського), попри зміни в партійному складі та загальнополітичній орієнтації, дбали про розвиток національної культури.

Потреба в цій роботі як першочерговій диктувалася тим, що в 1917 р. загальний освітній рівень українського народу був дуже низький, а неписьменність серед населення становила близько 70%. У деяких регіонах цей показник сягав навіть понад 80%. Зрозуміло, що таке становище було зумовлено існуючим буржуазно-поміщицьким суспільно-політичним устроєм, який був зацікавлений у тому, щоб тримати народ у темряві безграмотності й покорі. На це була націлена й діюча система управління освіти, у якій мали змогу навчатися діти переважно панівних класів. Сам же процес навчання ґрунтувався на мовах й культурних надбаннях інших народів (росіян, поляків, євреїв, німців), ігнорував вивчення і подальший розвиток національно-культурних досягнень українського народу. Тому з весни 1917 р. спочатку на громадських засадах, а потім і законодавчо Центральна Рада добилась розширення мережі україномовних освітніх закладів, розпочинаючи зі створення початкових шкіл, а за ними гімназій, різних училищ і вищих закладів [2].

Іншим управлінським напрямом культурного розвитку Центральної Ради було налагодження україномовної видавничої справи, створення бібліотек, розвитку національного театру, музики, образотворчого мистецтва та сприяння становленню культури національних меншин України.

За період управління Центральної Ради розпочата, а за гетьмана П.Скоропадського доведена до логічного завершення справа створення низки різноманітних національних інституцій. Засновано Національну бібліотеку, яка зростала з надзвичайною швидкістю і за кількістю, і якістю свого фонду могла конкурувати з кращими бібліотеками Європи. Також було засновано Українську державну академію мистецтв, Державну

археологічну комісію, Український історичний музей, Український державний архів.

Особливо разючими були успіхи української преси і книгодрукування. Протягом 1917-1918 рр. в Україні діяло 212 друкованих видань, 104 видавництва. Динаміка випуску українських книжок за назвами в умовах війни досить промовиста: 1917 р. - 747; 1918 - 1084; 1919 - 665 [3].

До речі, у 1913 р. українською мовою видано лише 228 назв книжок. За часів гетьманату розгорнулося масштабне друкування українських підручників, на що уряд асигнував значні кошти. За висловом Д.Дорошенка, 1918 рік, тобто гетьманська доба, "надовго може бути незрівняним, недосяжним по кількості виданнів і накладів".

Становлення національного сценічного мистецтва Центральною Радою тісно пов'язувало з розвитком народної музики, музичної освіти й хореографії. З її ініціативи було засновано Український національний хор (диригент К.Стеценко). Відкрито у Києві загальноукраїнські курси з підготовки співаків хору, музикантів, хореографів. У губернських центрах і в ряді великих промислових міст засновано загальноосвітні музичні школи [4].

Питанням розвитку українського образотворчого мистецтва займалася створена у грудні 1917 р. Українська академія мистецтв. Тісні творчі відносини з Академією підтримувало багато відомих українських художників, які представляли різні школи та напрями у живопису, для яких було характерне відображення у мистецтві подій реального життя, наповнених динамікою і драматизмом, багатогранною композицією, пластикою, глибоким філософським змістом, тощо.

Поступово розвивалося започатковане Центральною Радою українське кіномистецтво. Цією проблемою займався Всеукраїнський кінокомітет. Під його керівництвом створена ціла низка художньо-документальних кінофільмів, у яких відображалися революційні події в Україні 1917-1920 рр.

Справу Центральної Ради у галузі розвитку культурної політики продовжив уряд Української Держави гетьмана П.Скоропадського, який прийшов до влади 29 квітня 1918 р. Протягом літа 1918 р. відкрито 54 українські гімназії не тільки в

містах, а й у селах, а наприкінці гетьманської доби їх нараховувалось в Україні близько 150. У жовтні 1918 р. урочисто відкрито у Києві перший Державний український університет та Український університет у Кам'янці-Подільському [5].

У цей же період засновано: Державний український архів, у якому мали бути зосереджені документи історії України, перевезені з архівів Москви та Петрограда, Національну галерею мистецтва, Український історичний музей та Українську національну бібліотеку, фонд якої швидко зростає. За кількістю та якістю книг Українська національна бібліотека могла конкурувати з кращими бібліотеками Європи.

Великою заслугою гетьманського уряду слід вважати заснування 24 листопада 1918 р. Української академії наук, яка мала три відділи: історико-філологічний, фізико-математичний та соціально-економічний.

До досягнень у галузі культури за гетьманської доби треба ще додати заснування Українського театру драми та опери, Української Державної капели, Державного симфонічного оркестру. Також у 1920 р. у Вінниці під опікою Української Галицької армії створено Театр ім. І.Франка [6].

За часів Директорії продовжується робота над законопроектами щодо розвитку державної культурної політики, закладеними за часів першого періоду УНР.

У процесі розвитку української культури протягом усього періоду національно-визвольних змагань ключову роль відігравали товариства "Просвіта". Вони сприяли піднесенню національної свідомості українців і забезпечили безперервність українського культурно-освітнього руху.

Поряд із "Просвітами" безпосередній вплив на виховання національної свідомості справляв український театр. Важливу інформацію про театральне життя України, вплив на нього суспільно-політичних подій містять нариси з історії театральних колективів, які виникли в період революції.

Одним з досягнень української культури доби Директорії можна вважати створення Української Республіканської капели під керівництвом відомого композитора, аранжувальника і диригента О.Кошиця [7].

Варто зазначити, що всі ці досягнення після двох з половиною сотень років утисків царської Росії відбувалися на тлі кривавої війни. Боротьба з українством стала головною метою Денікіна, Драгомирова, Бредова, Лукомського та інших білих генералів.

Незважаючи на неймовірно тяжкі форми національного гніту, переслідування і заборони, позбавлення своєї фундаментальної основи - національної школи з рідною мовою навчання, культурне життя в Україні на початку ХХ ст. значно активізується. Національно-демократична революція і здобуття Україною національної державності (УНР, ЗУНР), незважаючи на їх поразку від більшовиків у 1919-1920 рр., дали потужний історичний імпульс для національно-культурного будівництва навіть за умов обмеженої і затиснутої радянської державності 20-х рр. [8].

Висновки. Жорстока класова і національно-визвольна боротьба, політизуючи свідомість усіх соціальних груп, розколюючи суспільство на ворожі табори, спотворювала світосприймання людей і формувала складне і суперечливе культурно-ідеологічне становище.

Кожен політичний режим, що утверджувався в Україні, прагнув проводити власну державну політику в галузі культури. Кожен з них спирався на соціально і національно близькі йому верстви населення, у тому числі інтелігенцію, діячів культури, освіти, мистецтва, усіляко підтримуючи їх, при цьому залишаючись байдужим, а то й непримиренно ворожим до інших. Усе це деформувало природний хід культурних процесів, приглушуючи органічно властиві їм загальнолюдські, гуманістичні тенденції, висуваючи на передній план вузькокласові, скороминущі, кон'юнктурні. У суспільстві панувала нетерпимість, жорстокість, зневага до людського життя. Інтелектуальна діяльність втрачала свою престижність, а інтелігенція - традиційні джерела існування [9].

Неприспосована до життя у виняткових умовах війни, господарської розрухи, хронічного дефіциту інтелігенція першою ставала жертвою голоду; надмірна політизація штовхала її представників в епіцентр політичної боротьби, де були

особливо великі жертви. Ось чому втрати освічених людей в 1917-1920 рр. були надзвичайно великі. Тисячі висококваліфікованих фахівців, учених, діячів культури емігрували за кордон. Проте інтелігенція інтенсивно поповнювалася за рахунок інших соціальних верств, які вносили в її свідомість свої настрої і сподівання. У таких умовах культурний процес в Україні набував своєрідних, властивих лише цій історичній добі, проявів і форм [10].

У цілому ті глибокі культурні зміни, які були закладені різними за своєю політичною орієнтацією урядами в період національної і соціально-визвольної боротьби в 1917-1920 рр., мали прогресивний характер. Саме у ці роки засновано українську національну систему освіти, видавничу справу, здійснено глибокі перетворення в інших галузях культури. Усе це заклало міцну основу національно-культурного відродження та подальшого розвитку культурної політики українського народу, у наступні роки дало можливість зробити вагомий внесок у розвиток світової культури ХХ ст.

Перспективи подальших досліджень полягають у поглибленому вивченні напрямів державної політики у сфері культурного розвитку в роки українського державотворення доби УНР.

Список використаних джерел

1. *Огієнко І. І.* Українська культура. Коротка історія культурного життя українського народу / І. І. Огієнко. - К. : Абрис, 1991. - 564 с.
2. *Шейко В. М.* Історія української культури : монографія / В. М. Шейко. - Х. : ХДАК, 2001. - 400 с.
3. Історія української культури : у 5 т. - К. : Асамблея діл. кіл, 2003. - (Джерела з історії культури України) / голов. редкол. : С. М. Урбан (голова) та ін. - Т. 1-3, 2003. - 641 с.
4. *Грицак Я.* Нарис історії України. Формування модерної української нації ХІХ-ХХ ст. / Я. Грицак. - К. : Європ. ун-т, 1996. 341 с.
5. *Ісаєвич Я.* Україна давня і нова. Народ, релігія, культура / Я. Ісаєвич. - Львів, 1996. - 312 с.

6. Історія української культури / за ред. І. Крип'якевича. - К. : Грані-Т, 1999. - 276 с. - (Грані світу).

7. *Королюк Н. І.* Корифеї української хорової культури ХХ століття / Н. І. Королюк. - К. : Музич. Україна, 1994. - 288 с.

8. *Павленко Ю.* Українська державність у 1917-1919 рр. / Ю. Павленко, Ю. Храмов. - К. : Києво-Могилян. акад., 1995. - 376 с. (Бібліотека наукового щорічника "Україна дипломатична"; вип. 2).

9. *Гунчак Т.* Україна: перша половина ХХ ст. Нариси політичної історії / Т. Гунчак. - К. : Держспоживстандарт України, 1993. 214 с.

10. Культура українського народу : навч. посіб. / наук. ред. : В. Каліушенко та ін. - Чернівці : Рута, 1994. - 310 с.